

УДК 35

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.66>

ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ СПІВРОБІТНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Глян Т.Д.,
*курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
e-mail: tatyana.glyan@gmail.com*

Зеленський Є.С.,
*старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5345-1513>
e-mail: zelentiy22@gmail.com*

Глян Т.Д. Виконання службово-бойових завдань, пов'язаних з застосуванням вогнепальної зброї співробітниками національної поліції в умовах воєнного стану.

У статті аналізуються особливості та проблеми застосування вогнепальної зброї працівниками національної поліції в умовах воєнного стану. У ньому розглядаються конкретні обставини та проблеми, які виникають, коли поліція використовує вогнепальну зброю під час повномасштабного вторгнення. Проведено дослідження щодо повноважень та кола завдань працівників поліції. У рамках дослідження було проведено практичний аналіз використання поліцією вогнепальної зброї на блокпостах. Нормативно-правові акти, що регулюють застосування поліцією вогнепальної зброї, мають певні особливості. Сьогодні трапляються випадки, коли поліцейські намагаються уникати використання вогнепальної зброї навіть у тих випадках, коли її використання є законним згідно із законом, що іноді призводить до невиконання чи неналежного виконання своїх повноважень. Також у статті аналізуються випадки застосування поліцією вогнепальної зброї на блокпостах та можливі наслідки застосування вогнепальної зброї. Обговорили шляхи вирішення питання ефективного та законного використання вогнепальної зброї працівниками. Умови воєнного стану призводять до збільшення небезпеки та ризику для державних інститутів і всього населення України. У цих умовах правоохоронні органи працюють в посиленому режимі, здійснюючи цілодобовий збір і узагальнення інформації. Поліція здійснює патрулювання вулиць, перевіряє документи у підозрілих осіб та за потреби має право проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, а також службових приміщень і житла громадян. Ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки і захисту українського населення в умовах військового стану, пов'язаного зі збройною агресією РФ.

Розглядаються правові гарантії захисту повноважень поліції у разі законного використання вогнепальної зброї, а також можливі наслідки виходу за межі того, що необхідно для затримання правопорушника. Застосування вогнепальної зброї під час воєнного стану є важливою справою громадської безпеки та порядку. У цій статті аналізуються характеристики, проблеми та можливі наслідки такого використання та пропонуються шляхи їх вирішення з метою забезпечення безпеки та дотримання прав та обов'язків поліцейських у таких ситуаціях. Підсумовуючи, використання вогнепальної зброї поліцейськими під час воєнного стану потребує подальших досліджень і вивчення, оскільки поліцейські часто діють в екстремальних обставинах, коли їм доводиться застосовувати вогнепальну зброю. Основною метою використання вогнепальної зброї є захист життя поліцейських і тих, хто знаходиться в безпосередній небезпеці. Тому вкрай необхідно детальніше вивчити цю тему, щоб забезпечити ефективне та законне використання вогнепальної зброї, одночасно зберігаючи безпеку всіх залучених сторін..

Ключові слова: закон, підготовка, умови, збройний опір, поліція, зброя, безпека, здоров'я.

Glyan T.D. Performance of service and combat tasks related to the use of firearms by employees of the national police under the conditions of the state of martial.

The article examines the peculiarities and problems of the use of firearms by national police officers under martial law. It takes into account the range of duties and tasks assigned to police officers. Practical analysis of police use of firearms at checkpoints. Legal behavior that regulates the use of firearms by the police has certain peculiarities. Today, police officers try to avoid the use of firearms even in situations where their use is prescribed by law, which sometimes leads to the failure or improper performance of their duties. The article also analyzes cases of police use of firearms at checkpoints and the possible consequences of the use of firearms. They discussed ways to solve the issue of effective and legal use of firearms by employees. Martial law conditions lead to increased danger and risk for state institutions and the entire population of Ukraine. In these conditions, law enforcement agencies work in an intensified mode, carrying out round-the-clock collection and generalization of information. The police patrol the streets, check the documents of suspicious persons and, if necessary, have the right to inspect things, vehicles, luggage and cargo, as well as official premises and citizens' homes. These measures are aimed at ensuring the safety and protection of the Ukrainian population in the conditions of martial law associated with the armed aggression of the Russian Federation.

Legal safeguards protecting police powers in case of lawful use of firearms are considered, as well as the possible consequences of going beyond what is necessary to apprehend an offender. The use of firearms during martial law is an important matter of public safety and order. This article analyzes the characteristics, problems, and possible consequences of such use and suggests ways to solve them in order to ensure safety and respect the rights and responsibilities of police officers in such situations. In summary, the use of firearms by police officers during martial law requires further research and study, as police officers often operate in extreme circumstances where they must use firearms. The primary purpose of using firearms is to protect the lives of police officers and those in immediate danger. Therefore, it is imperative that this topic is studied in more detail to ensure that firearms are used effectively and legally while keeping all parties involved safe.

Key words: law, training, conditions, armed resistance, police, weapons, security, health.

Постановка проблеми. Починаючи з 24 лютого 2022 року, Україну захопило повномасштабне вторгнення російських військ, що спричинило введення воєнного стану на території нашої країни. В цей період виникло питання щодо використання вогнепальної зброї поліцією та громадянами України, оскільки відсутні відповідні правові норми. Внаслідок збройної агресії та введення воєнного стану відбулися зміни у багатьох нормативно-правових актах, однак проблеми використання зброї поліцією та громадянами залишаються нерозв'язаними.

В умовах воєнного стану співробітники Національної поліції виконують службові обов'язки, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї, з метою забезпечення безпеки, захисту життя та прав громадян, а також забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах загрози від зовнішньої агресії чи внутрішньої загрози національній безпеці.

Виконання службово-бойових завдань в умовах воєнного стану набуває надзвичайної актуальності оскільки поліцейські повинні бути готові застосовувати вогнепальну зброю для захисту себе, громадян та об'єктів, які перебувають під їх охороною, від загрози агресії чи нападу. Застосування вогнепальної зброї є останнім засобом захисту в екстремальних ситуаціях, коли інші засоби примусу виявляються недостатніми для забезпечення безпеки. Сьогодні постає питання ретельного вивчення і обґрунтування нормативно-правового регулювання застосування вогнепальної зброї поліцією в умовах воєнного стану. Враховуючи високий ступінь небезпеки вогнепальної зброї та її потенційні наслідки, важливо мати чіткі і докладно розглянуті норми, які регулюють умови та обставини, за яких поліцейські мають право застосувати зброю.

Стан опрацювання цієї проблематики: Ю.М. Волков, В.Д. Поливанюк, А.В. Губанов, О.С. Федченко, В.Д. Шиян, О.І. Ульянов, Д.А. Савчук, А.В. Корінець та інші, вивчали правові аспекти застосування вогнепальної зброї поліцією. Проте, на сьогоднішній день багато питань залишаються не вирішеними, зокрема щодо підстав і кваліфікації застосування вогнепальної зброї поліцейськими при виконанні службово-бойових завдань з використанням зброї.

Мета статті: дослідити виконання службово-бойових завдань пов'язаних з застосуванням вогнепальної зброї співробітниками національної поліції в умовах воєнного стану

Виклад основного матеріалу: У боротьбі з загарбником кожен громадянин знаходиться на своєму «фронті»: деякі захищають землю на передовій, інші приєднуються до волонтерських загонів, а ще

інші надають допомогу у військових та медичних закладах чи дбають про залишених та покинутих тварин. В Україні особиста безпека та захищеність правоохоронних органів і громадян є надзвичайно важливим питанням, особливо в умовах воєнного конфлікту, який призвів до непередбачуваних загроз та небезпек. Внаслідок постійних обстрілів, вибухів та активних бойових дій, більшість осіб не мають можливості відчувати себе в безпеці. Збройна агресія Російської Федерації призвела до зростання кількості зброї в руках населення і підвищення загрози, що спричиняє постійне зростання рівня злочинності.

У цих умовах поліцейським необхідно діяти рішуче та ефективно, використовуючи вогнепальну зброю для запобігання та припинення небезпечних дій. Однак такі рішення часто призводять до складних наслідків, включаючи втручання в службові повноваження, травми або навіть смерть поліцейських. Засоби масової інформації та органи влади реагують на подібні ситуації критично, що відображається в широкому загалі суспільстві.

У Конституції України чітко зазначено, що життя, здоров'я, честь та гідність людини є найвищою соціальною цінністю, і держава зобов'язана забезпечувати їх недоторканість та безпеку для кожного громадянина. З цього приводу основним завданням для української держави є забезпечення реалізації прав та свобод своїх громадян.

Національна поліція України відіграє ключову роль у забезпеченні внутрішнього правопорядку в країні, надаючи захист і охорону прав і свобод людини, підтримуючи публічну безпеку і порядок, а також борючись зі злочинністю. Поліцейські в Україні мають законодавчо надане право використовувати вогнепальну зброю в умовах воєнного стану з метою захисту власної безпеки і врятування власного життя, а також для зупинення військової агресії Російської Федерації проти України. Ці повноваження регулюються відповідною нормативно-правовою базою.

Умови воєнного стану призводять до збільшення небезпеки та ризику для державних інститутів і всього населення України. У цих умовах правоохоронні органи працюють в посиленому режимі, здійснюючи цілодобовий збір і узагальнення інформації. Поліція здійснює патрулювання вулиць, перевіряє документи у підозрілих осіб та за потреби має право проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, а також службових приміщень і житла громадян. Ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки і захисту українського населення в умовах військового стану, пов'язаного зі збройною агресією РФ.

Тому поліцейським доводиться бути завжди готовими до професійної реакції на будь-яку ситуацію, що може виникнути як під час їхньої службової діяльності, так і поза нею. Зрозуміло, що не всі порушення можуть бути припинені без застосування відповідних поліцейських заходів. Тому, виконуючи свої обов'язки з захисту прав і свобод людини, поліцейські змушені вживати запобіжні та примусові заходи в рамках своїх повноважень, щоб запобігти загрозам громадській безпеці та порядку.

Згідно з Законом України «Про Національну поліцію», найсуворішим заходом примусу є застосування вогнепальної зброї поліцейським. Тому дуже важливо для працівників поліції дотримуватися вимог законодавства, щоб уникнути перевищення службових повноважень та неприпустимого завдання шкоди громадянам.

Згідно зі статтею 46 цього Закону, поліцейський має право носити, зберігати, застосовувати та використовувати вогнепальну зброю лише у випадках, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку, а також існують підстави для застосування вогнепальної зброї, які вказано у частині 4 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію». Ці підстави включають:

1. Для відбиття нападу на поліцейського або його сім'ю, якщо загрожує їхньому життю чи здоров'ю.
2. Для захисту осіб від нападу, який загрожує їхньому життю чи здоров'ю.
3. Для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі.
4. Для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення.
5. Для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти.
6. Для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського.
7. Для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського [6].

Закон також передбачає ситуації, коли вогнепальна зброя може бути застосована без попередження:

1. При спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї.
2. У разі збройного нападу або раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей.
3. Якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу.
4. Якщо особа чинить збройний опір або намагається заволодіти вогнепальною зброєю [4, с. 265].

У мирний час поліцейські діють у визначеному законом порядку, маючи право застосовувати різні засоби примусу, включаючи фізичний вплив, спеціальні засоби (як от кийки, кайданки, засоби сльозогінної та дратівної дії) та вогнепальну зброю [10]. Однак під час воєнного стану, у випадках необхідності відбиття нападу або затримання особи, яка вчинила правопорушення чи чинить опір поліцейському, останній має право використовувати різні засоби примусу та підручні засоби. Закон також надає право правоохоронним органам застосовувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без обмежень та заборон, визначених законом. Це включає застосування засобів примусу без попередження, нанесення ударів спеціальними засобами без обмежень щодо локації їх застосування, а також використання вогнепальної зброї [2, с. 199].

Закріплення на законодавчому рівні найсуворіших заходів примусу є позитивним моментом законодавства та відповідає міжнародним правовим стандартам щодо застосування вогнепальної зброї.

Незважаючи на це, існують окремі аспекти, які вимагають додаткового правового регулювання та роз'яснень. Наприклад, блокпости під час війни є об'єктами підвищеного ризику для поліцейських які несуть на війні службу. Метою поліцейських є мінімізування цього ризику та уникнення додаткових проблем для інших учасників дорожнього руху. Важливо знайти баланс між вимогами безпеки військових та поліцейських службовців на блокпосту, захистом України та правами та свободами кожної людини, яка перетинає цей блокпост, особливо в умовах війни.

Законодавство України, зокрема статті 46 та 42 Закону України «Про Національну поліцію», надає поліцейським право застосовувати вогнепальну зброю у випадках необхідності захисту власної та громадянської безпеки, а також для зупинки транспортного засобу, якщо водій не виконує вимогу поліцейського щодо зупинки [1]. У даній ситуації застосування вогнепальної зброї було обґрунтовано і відповідає законодавчим нормам.

У ситуаціях воєнного стану особливо важливо враховувати контекст та специфіку військового конфлікту, а також міжнародні норми та стандарти щодо застосування сили поліцією в умовах воєнного часу. Це може включати в себе розробку імовірних сценаріїв, співпрацю з міжнародними правозахисними організаціями і вивчення досвіду інших країн у цьому контексті.

Додатково, підвищення кваліфікації поліцейських і їх навчання може бути важливим елементом для забезпечення безпеки та ефективності їх діяльності в умовах воєнного стану. Це може включати в себе спеціальні курси з міжнародного гуманітарного права, прав людини та засобів беззбройного вирішення конфліктів.

Загалом, забезпечення чіткої та збалансованої нормативно-правової бази, а також навчання та підготовка поліцейських, можуть сприяти відповідальному та ефективному застосуванню вогнепальної зброї у ситуаціях воєнного стану.

Висновки. На нашу думку, проблематика застосування вогнепальної зброї поліцією в умовах воєнного стану вимагає подальшого дослідження та вивчення. Урахування екстремальних умов, в яких перебувають поліцейські, та забезпечення їхньої безпеки, а також безпеки інших осіб, є вельми важливими аспектами у вирішенні цього питання.

Зміни до нормативно-правової бази, пов'язані з застосуванням вогнепальної зброї, повинні бути чіткими та зрозумілими для поліцейських. Це включає в себе не лише сам текст закону, але й процеси навчання, навички та підготовку поліцейських до роботи в умовах воєнного стану. Також важливо розглядати питання щодо оцінки рівня опору поліцейському та визначення діапазону підручних засобів, які можуть бути використані.

Загальнонаціональний діалог і співпраця зі всіма зацікавленими сторонами можуть також допомогти вирішити ці питання та забезпечити баланс між захистом прав та свобод громадян і безпекою поліцейських у ситуаціях воєнного стану.

Чіткі та зрозумілі положення законодавства щодо застосування зброї є ключовими для забезпечення правопорядку та безпеки в суспільстві. Додатково, важливо проводити освітню та інформаційну роботу серед працівників поліції та громадян щодо відповідального та законного використання зброї.

Розуміння чітких норм та стандартів застосування зброї допомагає уникнути ситуацій, де поліцейські можуть перевищити свої повноваження або, навпаки, невикористовувати зброю в ситуаціях, де це може бути виправдано для захисту життя і безпеки.

Постійна підготовка та навчання поліцейській, а також взаємодія з громадськістю можуть сприяти збалансованому та законному застосуванню зброї в умовах воєнного стану або інших надзвичайних ситуаціях. Це сприятиме підтриманню громадської довіри до правоохоронних органів та забезпеченню безпеки всіх громадян.

Застосування вогнепальної зброї повинно відбуватися відповідно до законодавства та міжнародних стандартів, з дотриманням принципів необхідності, відповідності та обґрунтованості. Це є крайнім заходом, який може бути застосований лише у випадках загрози життю чи серйозному порушенні громадської безпеки, коли інші засоби виявляються недостатніми для відвертої загрози.

Поліцейські повинні бути обладнані не лише вогнепальною зброєю, але й знати та розуміти всі правила та обмеження, пов'язані з її використанням, і вживати заходів для запобігання можливим непередбаченим наслідкам. Також важливо проводити регулярні навчання та тренування для підвищення кваліфікації поліцейських у сфері використання вогнепальної зброї в екстремальних умовах.

Усі ці заходи мають на меті забезпечення безпеки громадян та відстоювання національних інтересів в умовах збройної агресії, забезпечуючи поліцейським засоби для відвертого захисту себе, населення та країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зупинили на блоkpосту: які повноваження мають правоохоронці та що необхідно знати про свої права. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/transportnepravo/zupinili-na-blokpostu-yaki-rovnovazhennya-mayut-pravoohoronci-tashcho-neobhidno-znati-pro-svoyi-pra.html> (дата звернення 28.10.2023).
2. Логачев М.Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і Безпека*. 2017. № 4. С. 199–204.
3. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., доц. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52 с.
4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про Національну поліцію», станом на 1 січня 2016 р. / В. Сокурєнко та ін.; за заг. ред. В. Сокурєнко. Харків, 2016. 408 с.
5. Основи професійної підготовки поліцейських: збірник метод. Рекомендацій. Тьорло О.І., Синєнький В.М., Йосипів Ю.Р., Банах С.М., Курляк М.Д. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 297 с.
6. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 01.11.2023).
7. Словник української мови: У 20 т. Т. 1. А-Б. Голов. наук. ред. В.М. Русанівський, наук. ред. Н.Г. Озерова; уклад.: Л.Л. Шевченко та ін. К.: Наукова думка, 2010. 986 с.
8. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та житла громадян при забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP211456?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.118132617.1207343044.1667242708-1342308293.1654545263 (дата звернення 28.10.2023).
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Правила дорожнього руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF/paran120#n120> (дата звернення 02.11.2023).
10. Волков Ю.М., Поливанюк В.Д. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї працівниками національної поліції під час виконання службових обов'язків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 86–89. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3223/1/8.pdf> (дата звернення 04.11.2023).